

निर्वाचन आयोग, नेपाल

मानव संशाधन नीति, २०७७

आयोगबाट स्वीकृत मिति : २०७७/०१/००

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले निर्वाचन आयोगलाई राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, संघीय संसद सदस्य, प्रदेश सभाका सदस्य र स्थानीय तहका सदस्यको निर्वाचनको सञ्चालन, रेखदेख, निर्देशन र नियन्त्रण गर्ने, निर्वाचनको प्रयोजनको लागि मतदाताको नामावली तयार गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ। त्यसैगरी संविधान र संघीय कानून बमोजिम राष्ट्रिय महत्वको विषयमा जनमत संग्रह गराउने अधिकार समेत आयोगलाई रहेको छ। निर्वाचन आयोगलाई आफ्नो काम पूरा गर्न आवश्यक पर्ने कर्मचारी र अन्य सहयोग नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ ले आयोगको सङ्गठनात्मक संरचना र कर्मचारीको दरबन्दी आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले स्वीकृत गरे बमोजिम हुने र आयोगको कार्य सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारी नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। यसैगरी आयोगले मतदाता नामावली तयार गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति नियुक्त गर्ने वा तोक्ने, अस्थायी वा करार वा ज्यालादारीमा नियुक्त गर्न सक्ने व्यवस्था समेत कानूनले गरेको छ। आयोगको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७६/७७ देखि २०८०/८१) ले स्वच्छ, स्वतन्त्र, निष्पक्ष, विश्वसनीय एवम् मितव्ययी निर्वाचनको परिकल्पना गर्दै आयोगको संस्थागत सुदृढिकरण गर्ने रणनीति अन्तर्गत मानव संशाधनको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र निर्वाचन सञ्चालनको लागि मानव संशाधन विकास र उपयोग सम्बन्धी मापदण्ड र कार्यविधि तयार गर्ने कार्यनीति लिएको छ।

नेपाल सरकार वैधानिक कानून, २००४ सालले नेपालमा पहिलो पटक जननिर्वाचित निकायको व्यवस्था गरेको र सो व्यवस्था अनुसार काठमाडौं म्युनिसिपालीटीको निर्वाचन सम्पन्न भएको थियो। वि.सं. २०१४ सालमा काठमाण्डौ म्युनिसिपालीटीको निर्वाचन गराउनका लागि ट्रिबुनल गठन गरिएको थियो। ट्रिबुनल मार्फत निर्वाचन सम्पन्न गर्नका लागि जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो। नेपालको निर्वाचन इतिहासमा वि.सं. २०१५ सालमा पहिलो प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि चुनाव कमिशन गठन गरिएको थियो। यस कमिशनले आवश्यक जनशक्ति परिचालन गरी चुनाव सम्पन्न गराईएको थियो। वि.सं. २०२३ सालमा नेपालको संविधान, २०१९ सालको पहिलो संशोधनले निर्वाचन व्यवस्थापन निकायको रूपमा निर्वाचन आयोगको गठन तथा काम, कर्तव्य र अधिकारलाई पहिलो पटक संवैधानिक आयोगको रूपमा स्थापित गरेको थियो। तत् पश्चात वि.सं. २०३७ बैशाख २० गते सम्पन्न भएको राष्ट्रिय जनमत संग्रह बाहेक सबै निर्वाचनहरू निर्वाचन आयोगको सञ्चालन, रेखदेख, नियन्त्रण र निर्देशनमा सम्पन्न हुँदै आएको छ। नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७, नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ तथा वि.सं. २०७२ सालमा जारी भएको नेपालको संविधानले निर्वाचन आयोगलाई संवैधानिक निकायको रूपमा निरन्तरता दिइएको छ। आयोगले निर्वाचनको काम पूरा गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्ने व्यवस्था बमोजिम सरकारी तथा सार्वजनिक निकायका जनशक्ति निर्वाचन सञ्चालनको लागि परिचालन गर्ने गरिएको छ।

निर्वाचन व्यवस्थापन गर्ने निकायमा निर्वाचनका चरण एवं प्रक्रियाको सम्पूर्ण अवधिभर नै पर्याप्त स्थायी कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन देखिदैन । निर्वाचन व्यवस्थापन गर्ने निकायमा नियमित काम गर्ने र निर्वाचनको अवधिमा मात्र अस्थायी वा काजमा खटिने गरी दुई प्रकारले जनशक्ति परिचालन हुने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेको छ । अतः निर्वाचन व्यवस्थापन गर्ने निकायमा नियमित काम गर्ने जनशक्ति नै निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि मुख्य भूमिकामा चुस्त दुरुस्त रहनु पर्दछ । यसरी नियमित कार्य गर्ने जनशक्तिले निर्वाचनको अवधिमा निर्वाचन सञ्चालनका लागि व्यवस्था गरीने अस्थायी र काजमा खटिएका जनशक्तिको व्यवस्थापन गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न सोही अनुसार क्षमताको विकास तथा रणनीति अडिगकार गर्नु पर्दछ । यसको लागि समयमै जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने, उचित तालिम र प्रोत्साहनको व्यवस्थाको साथै प्रभावकारी संयन्त्रको विकास गरिनु पर्दछ ।

यस अनुरूप निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि विशिष्ट ज्ञान, सीप र दक्षता भएको जनशक्ति विकास गर्न नीतिगत व्यवस्था, संस्थागत संरचनाको स्थापना, निरन्तर क्षमता विकासका कार्यक्रम र निर्वाचनका सरोकारवालाहरूसंग बृहत सहकार्य सञ्चालन गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । साथै कर्मचारी छनौट र परिचालनलाई समावेशी, लैङ्गिक मैत्री, अनुमानयोग्य तथा पारदर्शी बनाउनको लागि निश्चित मापदण्ड र कार्यविधी बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेकोले निर्वाचन पूर्व र पश्चातको चरणमा नियमित रूपमा कार्य गर्ने तथा निर्वाचन अवधिमा संघन रूपमा निर्वाचनको कार्य सम्पन्न गर्नका लागि परिचालित हुने जनशक्ति उत्पादन र परिचालनका लागि मानव संशाधन नीति २०७७ तर्जुमा गरिएको छ ।

२. विगतका प्रयासहरू

२.१ सम्वत् २००८ देखि २०२२ सम्म

यस अवधिमा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि स्थायी संयन्त्र नरहेको हुँदा निर्वाचन सम्पन्न गर्नका लागि कमिशन, ट्रिबुनल तथा चुनाव आयोगको गठन गरी निर्वाचन सम्पन्न गर्ने गरिएको थियो । निर्वाचन सञ्चालनमा खटिने जनशक्ति सम्बन्धमा समेत कुनै स्पष्ट मापदण्ड रहेको थिएन । वि.स.२००४ सालमा सम्पन्न भएको काठमाडौं म्युनिसिपलिटि निर्वाचनमा १५ वडाबाट उम्मेदवार बनेका प्रो. यदुनाथ खनाललाई ११ नं. वडाको निर्वाचनको रेखदेख गर्ने जिम्मेवारी दिइएको थियो । यस अवधिमा निर्वाचन सम्पन्न गर्न पोलिड अफिसरहरूले कार्य गर्ने व्यवस्था रहेको थियो । काठमाडौं नगरपालिकाको निर्वाचन, २०१४ सालको को लागि ट्रिबुनल गठन गरिएको र निर्वाचन सञ्चालन गर्नका लागि नगरपालिकाका कर्मचारी, सरकारी कर्मचारी र प्रहरी परिचालन गरिएको थियो । गाउँ पञ्चायत निर्वाचन सञ्चालनको लागि सम्बन्धित जिल्ला मजिस्ट्रेट बडा हाकिमलाई जिम्मेवारी दिएको थियो । निर्वाचन गराउने स्थानीय हाकिमले रिटनिड अफिसरको नियुक्ति गर्ने गर्दथे । नगर पञ्चायतको निर्वाचनका लागि प्रत्येक निर्वाचन हुनु भन्दा २ महिना अगाडि नै नगर पञ्चायतले निर्वाचन अफिसरको नियुक्ति गर्नुपर्ने तर पहिलो पटक नगर पञ्चायतको निर्वाचन गर्नु पर्दा निर्वाचन अफिसर पदमा श्री ५ को सरकारले खटाउने व्यवस्था थियो । वि. सं. २०१९ सालको अञ्चल पञ्चायतको निर्वाचनका लागि श्री ५ को सरकारले नै निर्वाचन अफिसरको नियुक्ति गर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । जस अनुसार सम्बन्धित अञ्चलाधिशलाई निर्वाचन अफिसर नियुक्ति गरिएको थियो ।

२.२ सम्वत् २०२३ देखि २०८६ सम्म

वि. सं. २०२३ साल भन्दा अगाडि गाउँ तथा नगर पञ्चायतको निर्वाचनमा जिल्ला पञ्चायतबाट कर्मचारी खटाउने व्यवस्था थियो । त्यसपछि भने निर्वाचन आयोगले निर्वाचनका लागि आवश्यक कर्मचारी खटाउदै आएको पाइन्छ । वि.सं. २०२५ सालबाट निर्वाचन अधिकृतले मतदाता नामावली संकलन गरी प्रकाशन गर्ने, त्यसमा दावी विरोध गर्ने म्याद दिने र सबुत प्रमाणको जाँच बुझ गरी निर्णय गर्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ । वि.सं. २०३० सालको अञ्चल पञ्चायतको निर्वाचनका लागि श्री ५ को सरकारले नै निर्वाचन अफिसरको नियुक्ति गर्ने व्यवस्था गरिएको र सम्बन्धित अञ्चलाधिशलाई निर्वाचन अफिसर नियुक्ति गरिन्थ्यो । तर वि.सं. २०३७ साल वैशाख २० गते सम्पन्न भएको राष्ट्रिय जनमत संग्रह सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि भगवती प्रसाद सिंहको अध्यक्षतामा अन्य १४ जना सदस्य रहने गरी राष्ट्रिय चुनाव आयोगको गठन गरिएकोले यस निर्वाचनको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन चुनाव आयोगले गरेको थियो । राष्ट्रिय चुनाव आयोग (कार्य व्यवस्था) नियमावली, २०३६ ले व्यवस्था गरे बमोजिम यस आयोगले आवश्यक कर्मचारी काजमा लिई निर्वाचन सम्पन्न गरेको थियो । वि.सं. २०३९ सालमा सम्पन्न गाउँ, नगर तथा जिल्ला पञ्चायत निर्वाचनमा सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निर्वाचन अधिकृत नियुक्त गरिएको थियो । वि.सं. २०४३ साल को राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्यको निर्वाचनमा निर्वाचन अधिकृतको रूपमा जिल्ला न्यायाधिशलाई नियुक्ति गरिएको थियो ।

२.३ सम्मत २०४७ देखि २०६२ सम्म

निर्वाचनमा जनशक्ति परिचालन तथा व्यवस्थापनका सम्बन्धमा वि.सं. २०४८ सालमा सम्पन्न प्रतिनिधि सभा सदस्यको निर्वाचनमा जिल्ला न्यायाधीशलाई निर्वाचन अधिकृत तोकि सरकारी, स्थानीय निकाय तथा सार्वजनिक निकायका कर्मचारीलाई निर्वाचन सञ्चालनमा परिचालन गरिएको थियो । वि.सं. २०४९ सालमा सम्पन्न गाउँ विकास समिती/नगरपालिकाको निर्वाचनमा सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निर्वाचन अधिकृत नियुक्त गर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । निर्वाचन अधिकृत र कर्मचारीहरूका लागि निर्वाचन सञ्चालन र मतदाता सम्बन्धी तालिम सञ्चालनको व्यवस्था गरिएको थियो । वि.सं. २०५१ सालमा सम्पन्न प्रतिनिधि सभा सदस्यको निर्वाचनमा साविकको व्यवस्था अनुरूप नै जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो । वि.सं. २०५४ सालमा सम्पन्न स्थानीय निकायको निर्वाचनमा जिल्ला न्यायाधीशलाई निर्वाचन अधिकृत नियुक्त गर्न सर्वोच्च अदालत समक्ष स्वीकृत माग गरिएको तर स्वीकृती प्राप्त नभए पछि सम्बन्धित जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निर्वाचन अधिकृत तोकिएको थियो । वि.सं. २०५६ सालमा सम्पन्न प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचनमा जिल्ला न्यायाधीशलाई निर्वाचन अधिकृत तोकि सरकारी, स्थानीय निकाय तथा सार्वजनिक निकायका कर्मचारीलाई निर्वाचन सञ्चालनमा परिचालन गरिएको थियो । वि.सं. २०६२ साल माघ २६ गते तत्कालीन ५८ वटा नगरपालिका मध्ये २२ वटा नगरपालिकाका सबै पदहरू निर्विरोध निर्वाचित भएकाले बाँकी ३६ वटा नगरपालिकामा मात्र निर्वाचन सम्पन्न भएको थियो । यस निर्वाचनमा निर्वाचन आयोगले सरकारी, स्थानीय निकाय तथा सार्वजनिक निकायका कर्मचारीहरूलाई निर्वाचन सञ्चालनका लागि परिचालन गरेको थियो । यस अवधिमा जनशक्तिको परिचालन आवश्यकताको सिद्धान्तका आधारमा नै परिचालन गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

२.४ सम्मत २०६३ देखि हालसम्म

वि.सं. २०६४ सालको संविधान सभाको निर्वाचनमा जनशक्ति परिचालनका लागि मापदण्ड तयार गरिएको थियो । मापदण्ड अनुसार मुख्य निर्वाचन अधिकृतको कार्यालयमा १२ र निर्वाचन अधिकृतको कार्यालयमा ११ वटा दरवन्दी रहने व्यवस्था गरिएको थियो । त्यसैगरी विशिष्ट श्रेणीका ४९ जना कर्मचारी निर्वाचन अनुगमनका लागि खटाइएको थियो । वि.सं. २०६४ सालमा सम्पन्न

संविधान सभाको निर्वाचनदेखि निर्वाचन अधिकृत, अनुगमनकर्ता, मतदान अधिकृत, मतदाता शिक्षा कार्यकर्ता लगायत निर्वाचनमा खटिने जनशक्तिका लागि तालिमको व्यवस्था गरिएको थियो । यसैगरी, वि.स २०७० सालको अर्को संविधान सभा सदस्य निर्वाचनमा आयोग र अन्तर्गतका कार्यालयहरुमा कार्यरत जनशक्तिको नेपाल सरकारका विभिन्न निकाय, संघ, संस्थान तथा समितिमा कार्यरत विभिन्न तहका कुल १८१ कर्मचारीहरु आयोगमा काजमा ल्याई काममा लगाइएको थियो । आयोगले काजमा खटिने कर्मचारीका लागि मापदण्ड पनि तयार गरेको थियो । यस निर्वाचनमा सुरक्षाकर्मी बाहेक २,१७,४५६ जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो । वि.सं. २०७४ सालमा सम्पन्न तिन (संघ, प्रदेश र स्थानीय) तहको निर्वाचनमा आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापनको लागि अन्यत्र कार्यालयबाट कर्मचारी काजमा ल्याउनु पर्ने भएकाले आवश्यक जनशक्ति विभिन्न सरकारी तथा सरकारी स्वामित्व रहेका कार्यालयबाट काजमा ल्याइएको थियो । मतदान केन्द्रमा कर्मचारी खटनपटन गर्दा समावेशीतालाई ध्यान दिइएको थियो । प्रत्येक मतदान केन्द्रमा कम्तीमा एक जना महिला स्वयंसेवक हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । जिल्ला स्तरमा कर्मचारीको नामावली एकीकृत रूपमा सङ्कलन गरी जनशक्ति व्यवस्थापन समिति मार्फत योग्यतम जनशक्तिको छनोट गरिएको थियो । प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचनमा मतदान अधिकृत र सहायक मतदान अधिकृत खटाउँदा गोला प्रथाद्वारा खटाइएको थियो । निर्वाचन आयोगले केही अवकाश प्राप्त अनुभवी कर्मचारीलाई विज्ञका रूपमा नियुक्त गरी सेवा प्राप्त गरेको थियो । विगतमा जनशक्ति परिचालनमा गरिएको अभ्यास तथा आयोगको अनुभवको आधारमा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा जनशक्ति परिचालनका सम्बन्धमा दिगो नीतिका लागि गरिएको फलस्वरूप संविधान र कानूनमा नै केहि थप व्यवस्था भई साविकमा भन्दा वर्तमान अवस्थामा केहिहद सम्म कर्मचारी व्यवस्थापन र परिचालनमा सहज भएको छ । तथापि यस क्षेत्रमा अझ थप कार्य गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

३. वर्तमान स्थिति

निर्वाचन आयोग, नेपालको मानव संसाधन सम्बन्धी वर्तमान कानूनी व्यवस्था र कार्यान्वयनको अवस्था देहाय अनुसार रहेको छ :-

३.१ नेपालको संविधान धारा २४७ बमोजिम निर्वाचन आयोगलाई आफ्नो काम पूरा गर्न आवश्यक पर्ने कर्मचारी र अन्य सहयोग नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले उपलब्ध गराउने व्यवस्था संविधानमा उल्लेख भएको र निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ ले आयोगको सङ्गठनात्मक संरचना र कर्मचारीको दरबन्दी आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले स्वीकृत गरे बमोजिम हुने र आयोगको कार्य सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारी नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ ।

३.२ आयोगको दैनिक कार्यसम्पादन गर्न नियमित जनशक्तिको रूपमा आयोगको सचिवालयमा नेपाल सरकारको राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणीको सचिव, राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीको सह सचिव, राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका उपसचिव, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणी शाखा अधिकृत, लगायत आवश्यक संख्यामा सहायक कर्मचारी, प्रत्येक जिल्ला निर्वाचन कार्यालयमा शाखा अधिकृत कार्यालय प्रमुख तथा आवश्यक संख्यामा सहायक तथा सहयोगी कर्मचारीहरु रहने गरी आयोगको संगठनात्मक संरचना कार्यान्वयनमा रहेको छ ।

- ३.३** निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ बमोजिम आयोगले मतदाता नामावली तयार गर्नका लागि आवश्यक सङ्ख्यामा प्रमुख नाम दर्ता अधिकारी, नाम दर्ता अधिकारी, सहायक नाम दर्ता अधिकारी, मतदाता नामावली सङ्कलनकर्ता र निर्वाचनको कामका लागि मुख्य निर्वाचन अधिकृत, निर्वाचन अधिकृत, सहायक निर्वाचन अधिकृत, मतदान अधिकृत, सहायक मतदान अधिकृत लगायत आवश्यक देखिएका अन्य पद सिर्जना गरी त्यस्ता पदमा आवश्यकता अनुसार कर्मचारी नियुक्त गर्न वा तोक्न सक्ने व्यवस्था छ । आयोगको जिम्मेवारी बमोजिमका कार्यसम्पादनका लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहका कर्मचारी वा नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेको वा नेपाल सरकारको अनुदानमा सञ्चालित संस्थाका कर्मचारी वा विश्वविद्यालय वा सामुदायिक विद्यालयका शिक्षक वा कर्मचारीलाई खटाउन वा काममा लगाउन सक्ने व्यवस्था छ । सोही व्यवस्था अनुरूप आयोगले निर्वाचन सञ्चालन व्यवस्थापनको लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार लगायत अन्य निकायका विभिन्न मन्त्रालय र कार्यालयहरुबाट काजमा कर्मचारी खटाउने गरिएको छ ।
- ३.४** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा खटिने मुख्य निर्वाचन अधिकृतका लागि न्याय परिषदको सिफारिसमा जिल्ला तथा उच्च अदालतका न्यायाधीश र निर्वाचन अधिकृतका लागि न्याय सेवा आयोगको सिफारिसमा न्याय सेवा अन्तर्गतका विशिष्ट राजपत्राङ्कित प्रथमतहका कर्मचारीहरुलाई खटाउने गरिएको छ । त्यसैगरी निर्वाचन अनुगमनका लागि नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र निकायमा कार्यरत कर्मचारीहरु विशिष्ट राज पत्राङ्कित प्रथम तहका कर्मचारीलाई काजमा ल्याई खटाउने गरिएको छ । मतदान कार्यमा खटिने कर्मचारीहरु समेत नेपाल सरकार, नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेका कार्यालय, विश्वविद्यालय, शैक्षिक संस्था लगायतबाट काजमा खटाउने गरिएको छ ।
- ३.५** मतदाता दर्ता, मतदाता शिक्षा, निर्वाचन अधिकृतको कार्यालय सञ्चालन, मतपत्र छपाइ, निर्वाचन सामग्री व्यवस्थापन, मतदान व्यवस्थापन, निर्वाचनको अनुगमन एवं मतगणना जस्ता कार्यमा आयोगमा नियमित रूपमा कार्यरत रहने ६७१ र निर्वाचनको अवधिमा परिचालन गरिने लगभग २ लाख ८५ हजार भन्दा बढी कर्मचारी निर्वाचन कार्यका लागि जनशक्ति परिचालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

४. समस्या, चुनौती र अवसर

४.१ समस्या

निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा मानव संसाधन सम्बन्धी देखिएका समस्याहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- ४.१.१** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि मानव संसाधन व्यवस्थापन र परिचालन सम्बन्धी स्पष्ट नीति नहुनु ,
- ४.१.२** आयोगमा नियमित कार्य गर्ने कर्मचारीहरुको लागि वार्षिक तालिम क्यालेण्डर तर्जुमा र कार्यान्वयन गरी नियमित क्षमता विकासका कार्य नहुनु ,

- 8.9.3** यस अधि निर्वाचनमा खटिएका, निर्वाचन सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका, कार्य सम्पादन राम्रो भएका, विशेषज्ञता भएका मानव संशाधनहरुको अद्यावधिक विवरण नहुँदा निश्चित मापदण्डका आधारमा आधारित भई दक्ष जनशक्ति परिचालन गर्न नसक्नु,
- 8.9.8** जिल्लास्तरमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका जिल्लाभिन्न कार्यरत कर्मचारीको अद्यावधिक विवरण नहुँदा निर्वाचनका लागि आवश्यक जनशक्ति आंकलन, तयारी र परिचालन काज प्रभावकारी हुन नसक्नु ,
- 8.9.9** मतदान व्यवस्थापनमा उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कृत र खराव कमजोर कार्य सम्पादन गर्नेलाई दण्डीत गर्ने स्पष्ट व्यवस्था र अभ्यास नहुनु ,
- 8.9.6** निर्वाचन सञ्चालनमा खटिने तथा जगेडामा रहने जनशक्तिको आर्थिक लगायत अन्य सुविधा स्पष्ट नहुँदा कर्मचारीहरु सन्तुष्ट नहुनु,
- 8.9.10** निर्वाचन मिति घोषणा पश्चात् हुने कर्मचारी सरुवा बढुवा र काज जस्ता प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्न नसकिँदा जनशक्ति व्यवस्थापनमा राम्रो परिस्थिति सिर्जना नहुनु ,
- 8.9.7** आयोगबाट सरुवा वा बढुवा भई अन्यत्र जाँदा आफु जिम्मा रहेको सामग्री तथा कागजात हस्तान्तरणको उपयुक्त विधि, मापदण्ड र अभ्यास नहुनु ,
- 8.9.8** निर्वाचन आयोगको स्वीकृती तथा सहमति विना नै आयोगमा कार्यरत जनशक्तिको सरुवा हुने प्रचलनले संस्थागत स्मरण नहुने तथा दक्ष जनशक्ति उपयोग गर्न नसकीनु ,
- 8.9.90** आयोगका कागजात र दस्तावेजहरु एकिकृत र सुरक्षित रुपमा संरक्षण गर्ने प्रणालीको विकास नहुँदा आवश्यक परेको बेला प्रयोग गर्न नसक्नु ,
- 8.9.99** निर्वाचन सञ्चालनको लागि विद्यमान जनशक्तिको अवस्था र भविष्यमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको आंकलन गर्ने प्रणाली स्थापित नहुनु ,
- 8.9.92** निर्वाचन आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरुलाई निरन्तर उत्प्रेरित गर्न तथा निर्वाचन विशेषज्ञता अभिवृद्धि गर्न पर्याप्त सेवा सुविधाको अभाव हुनु ।

8.2 चुनौती

निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा मानव संशाधन व्यवस्थापन सम्बन्धी देहाय बमोजिमका चुनौतीहरु रहेका छन् :

- 8.2.1** निर्वाचन सञ्चालनका लागि निर्वाचन मिति घोषणा पश्चातको छोटो अवधिमा मात्र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्वच्छ, स्वतन्त्र, पारदर्शी र विश्वसनीय निर्वाचनको मर्म अनुरूप निर्वाचन सम्पन्न गर्ने,
- 8.2.2** मुख्य निर्वाचन अधिकृतको रुपमा निर्वाचनको कार्य सञ्चालन गर्ने तथा निर्वाचन विवादको सुनुवाई गर्ने न्यायाधीशको दोहोरो भुमिकामा स्पष्टता र पृथकता कायम गर्ने,
- 8.2.3** निर्वाचन आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरुलाई निरन्तर उत्प्रेरित गर्न तथा निर्वाचन विशेषज्ञता अभिवृद्धि गर्न स्रोत परिचालन गर्ने,
- 8.2.8** आवागमनमा कठिनाई तथा भौगोलिक विकटता भएका क्षेत्रमा जनशक्ति परिचालन तथा निर्वाचन खर्च कटौती गर्ने,
- 8.2.9** निर्वाचनको दक्षता हासिल गरेका जनशक्तिलाई निर्वाचन सञ्चालनको कार्यमा परिचालन गर्ने,
- 8.2.6** निर्वाचनमा जनशक्ति अभाव हुने क्षेत्रहरुको पहिचान गरी आवश्यक जनशक्तिको प्रक्षेपण र मानव संशाधन विकास गर्ने,

8.2.6 निर्वाचन पूर्वको चरणमा निर्वाचन अवधिको लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिको आंकलन गरी मानव संशाधन विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरी उक्त जनशक्तिलाई निर्वाचनमा परिचालन गर्ने ।

8.3 अवसर

निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा मानव संशाधन व्यवस्थापनमा रहेका अवसरहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- 8.3.1** नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरे बमोजिम विभिन्न तहको निर्वाचन सञ्चालन र व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय तथा सहकार्य गरी तीनै तहमा कार्यरत जनशक्तिलाई निर्वाचन सञ्चालनमा परिचालन गर्नु,
- 8.3.2** निर्वाचनमा स्थानीय विशेषता अनुरूप सूचना प्रविधिको प्रयोग र स्थानीय साधन, श्रोत, ज्ञान र सीपको अत्याधिक उपयोग गर्दै निर्वाचन सञ्चालनमा परिचालन हुने जनशक्तिको ज्ञान, सीप र धारणामा अभिवृद्धि गर्नु ,
- 8.3.3** प्रविधि मैत्री दक्ष जनशक्ति तयार गरी निर्वाचनमा हुन सक्ने संभावित जोखिमको व्यवस्थापन गर्नु ,
- 8.3.8** लोकतन्त्रको मान्यता तथा समान मताधिकारको आधारमा कुनै पनि प्रकारको विभेद नहुने गरी निर्वाचन सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्न सक्षम जनशक्ति तयार गर्नु ,
- 8.3.9** निर्वाचन प्रक्रियालाई चुस्त र पारदर्शी बनाउन सूचना प्रविधि मैत्री निर्वाचनका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गर्नु ।

५. नीतिको आवश्यकता

निर्वाचन आयोगले निर्वाचन नभएको अवस्थामा पनि आफ्ना कर्मचारीको आत्मविश्वास अभिवृद्धिका लागि निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन लाई केन्द्रित गरेर पेशागत विकासका प्रशिक्षण सञ्चालन गर्न तथा निर्वाचन आयोगमा सरुवा भई आउने सबै कर्मचारीहरुको लागि निर्वाचनको कार्यमा संलग्न हुनु पूर्व नै निर्वाचन सञ्चालन व्यवस्थापन विषयमा कम्तिमा आधारभुत प्रशिक्षित गरी कार्य सञ्चालन व्यवस्थापनलाई चुस्त, थप पारदर्शी र विश्वसनीय बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

निर्वाचनको अवधिमा निर्वाचन सञ्चालनका लागि आयोगले नियुक्त गर्ने जनशक्तिको लागि न्यूनतम मापदण्ड तयार गरी आयोग सचिवालय र अन्तर्गत कार्यालयले केन्द्र तथा जिल्ला स्तरमा जनशक्तिको अद्यावधिक सूची तयार पारी निर्वाचन सञ्चालनमा ककसले केकस्ता कर्मचारीहरु नियुक्ति र खटनपटन गर्ने भन्ने विषयलाई स्पष्ट र पारदर्शी बनाई जनशक्ति परिचालन गर्नुपर्ने भएकाले देहायका विषयलाई सम्बोधन गर्न मानव संशाधन नीति आवश्यक भएको छ :-

- ५.1** निर्वाचन आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीमा निर्वाचन सम्बन्धी ज्ञान अभिवृद्धि गराउन तालिम पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयन गर्न,
- ५.2** आयोगले अनलाईन तालिम तथा क्षमता विकास क्रियाकलापमा दिगो प्रयोगको लागि आफ्नै स्रोतको प्रयोग गर्न,
- ५.3** आयोगका कर्मचारीहरु सदैव निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि तयारी अवस्थामा रहन सक्ने बनाउन,

- ५.४** मानव संशाधन विकासमा अध्ययन र अनुसन्धानमा जोड दिई क्षेत्रीय दक्षिण एशियालगायत अन्य मुलुकका निर्वाचन व्यवस्थापन निकायसँग अनुभव आदान प्रदान गर्न,
- ५.५** निर्वाचन आयोगले आयोग तथा अन्तर्गत निकायमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि नयाँ रणनीतिक योजनाको विकास गरी आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीका लागि ब्रिज (BRIDGE) मोड्युल लगायतका उपयुक्त तालिम तथा कार्यशाला निरन्तर सञ्चालन गर्न,
- ५.६** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कृत र कमजोर वा खराब कार्य सम्पादन गर्नेलाई दण्डीत गर्ने व्यवस्था गर्न,
- ५.७** मानव संशाधन विकासका लागि निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका क्षेत्रमा अध्ययन, अन्वेषण, सिफारिस तथा पहिचान भएका क्षमता विकासका कार्य सञ्चालन गर्नका स्थायी संयन्त्रको तयार गरी क्रियाशील तुल्याउन,
- ५.८** निर्वाचन सञ्चालनका लागि संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकार लगायत मानव संशाधन विकासका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी निकायहरूसँग समन्वय, सहकार्य र साभेदारिता अभिवृद्धि गर्न,
- ५.९** आयोगबाट सरुवा भई जाँदा ज्ञान, सीप र क्षमता लगायत आफु जिम्मा रहेका आयोगको सूचना, सम्पती वा अन्य वस्तुको उपयुक्त रुपमा हस्तान्तरण गर्ने प्रणालीको विकास गर्न ।

६.संगठनात्मक प्रतिवद्धता

मानव संशाधन नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आयोगले देहाय बमोजिमको प्रतिवद्धता जनाएको छ :

६.१ समानता प्रवर्द्धन

निर्वाचनलाई स्वच्छ, स्वतन्त्र र विश्वसनीय बनाउनका लागि निर्वाचनका सबै प्रक्रियामा समानता, समावेशी र सहभागितामुलक सिद्धान्तलाई प्रवर्द्धन गरी समावेशी निर्वाचनलाई प्रवर्द्धन गर्न महिला तथा समावेशी समुहको निर्वाचनमा समान पहुँचको सुनिश्चितता प्रदान गर्नेछ ।

६.२ लैङ्गिकतामा आधारित विभेदको अन्त्य

लैङ्गिकतामा आधारित हुने हिंसालाई अन्त्य गर्ने तथा निर्वाचनको अवधिमा हुने लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा न्युनिकरणका लागि निर्वाचन आयोग सबै वर्ग, क्षेत्र, जातजाति, समुदाय र आर्थिक, सामाजिक विभेदका कारण पछाडि परेका वर्ग तथा महिलाहरूको संरक्षण, विकास, सशक्तिकरण, अवसर र पहुँचको निम्ति क्रियाशील रहने छ ।

६.३ बाधा अवरोधहरूको सम्बोधन

लैङ्गिकता, अपाङ्गता, भौगोलिक विकटता तथा व्यक्तिगत कमजोरीका कारण मानव संशाधन विकासमा सिर्जित बाधा अवरोधहरूलाई स्थानगत एवं विषयगत रुपमा सम्बोधन गरी सबै जनशक्तिलाई उचित अवसरको सुनिश्चितता प्रदान गरिने छ ।

६.४ विभेदजन्य क्रियाकलापमा शून्य सहनशीलता

धर्म, वर्ण, जातजाति, लिङ्ग, शारीरिक अवस्था, अपाङ्गता, स्वास्थ्य स्थिति, वैवाहिक स्थिति, गर्भावस्था, आर्थिक अवस्था वा यस्तै कुनै आधारमा भेदभाव वा दुर्व्यवहार नहुने सुनिश्चित गर्न प्रतिवद्ध छ ।

निर्वाचन व्यवस्थापनको सिलसिलामा कार्यस्थलमा हुने सबै प्रकारका दुर्व्यवहार र विभेदजन्य क्रियाकलाप विरुद्ध शुन्य सहनशीलता अपनाइने छ ।

६.५ उत्तरदायित्वको सुनिश्चितता

निर्वाचनमा जनशक्ति व्यवस्थापनको क्रममा केन्द्रिय तहदेखि मतदान केन्द्र सम्म परिचालित जनशक्ति तोकिएको क्षेत्रमा उत्तरदायी रही कार्य गर्न सक्ने गरी जनशक्तिको क्षमता विकास गरी आफ्नो अधिकारप्रति सचेत र कर्तव्यप्रति जागरुक भई सशक्त रूपमा कार्य सम्पादन गर्न र नागरिकप्रति जवाफदेही तुल्याउन उपयुक्त भूमिका निर्वाह गरिनेछ ।

६.७ निरन्तर क्षमता अभिवृद्धि

निर्वाचन व्यवस्थापनका सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव र असल अभ्यासलाई कार्यान्वयन गर्न सक्षम जनशक्ति तयार गर्नका लागि आयोगबाट निरन्तर क्षमता विकासका कार्य सञ्चालन गरिनेछ ।

६.८ जनशक्ति व्यवस्थापनमा संस्थागत प्रणाली

निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि मानव संशाधन विकासलाई व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउन निश्चित मापदण्ड, कार्यविधि, प्रचलित कानून, अभिलेख व्यवस्थापन अद्यावधिक गरी जनशक्ति व्यवस्थापनमा संस्थागत प्रणालीको स्थापना गरिनेछ ।

आयोगले मानव संशाधन नीति कार्यान्वयनको सन्दर्भमा कर्मचारीहरु तथा अन्य सरोकारवाला व्यक्तिहरु माथि हुन सक्ने उल्लिखित विभिन्न किसिमका आचरण, व्यवहार तथा कुनै पनि भेदभाव विरुद्धको गुनासो तथा उजुरी सुनुवाई सम्बन्धी उपयुक्त व्यवस्था गर्नेछ ।

७. दूरदृष्टि

सीपयुक्त एवम् दक्ष जनशक्ति मार्फत निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन

८. ध्येय

पारदर्शी र विश्वसनीय निर्वाचनका लागि व्यवसायिक तथा सक्षम जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने

९. लक्ष्य

स्वच्छ, स्वतन्त्र, निष्पक्ष, विश्वसनीय र मितव्ययी निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न गुणस्तरीय तथा व्यवसायिक मानव संशाधन विकास गरी परिचालन गर्नु ।

वा

निर्वाचन व्यवस्थापन र सञ्चालनको लागि मानव संशाधन विकास प्रणालीलाई संस्थागत गरी सक्षम, गुणस्तरीय, क्षमतावाना जनशक्ति परिचालन गर्नु ।

१०. उद्देश्य

१०.१ निर्वाचन सञ्चालनका तथा व्यवस्थापनको लागि विशिष्ट ज्ञान, सीप र दक्ष जनशक्ति विकास गर्न संस्थागत संरचनाको स्थापना र सञ्चालन गर्नु ।

- १०.२** आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा रहने जनशक्तिको विशिष्ट ज्ञान, सीप र क्षमता विकासका लागि नीतिगत व्यवस्था गरी निश्चित अवधिसम्म आयोगमा सेवा गर्ने वातावरण तयार गर्नु ।
- १०.३** निर्वाचन अवधिमा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा खटिने जनशक्तिको लागि ज्ञान, सीप र क्षमता अभिवृद्धि गर्न निरन्तर मानव संशाधन विकासको कार्य गर्नु ।
- १०.४** निश्चित मापदण्डका आधारमा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा हुने कर्मचारी छनौट र परिचालन समावेशी, लैङ्गिक मैत्री, अनुमानयोग्य तथा पारदर्शी बनाउनु ।
- १०.५** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा खटिने जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि सरकारी निकाय, प्रशिक्षण प्रतिष्ठान लगायतका निकायहरूसँग समन्वय, साभेदारी र सहकार्य अभिवृद्धि गर्नु ।

११. नीति

- ११.१** मानव संशाधनको छनौट, व्यवस्थापन, परिचालनका लागि कानूनी व्यवस्थामा आवश्यकता अनुसार सुधार गरी निर्वाचनका लागि सबै प्रकारका आवश्यक दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने ।
- ११.२** आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत तथा निर्वाचन अवधिमा खटिने जनशक्ति नियुक्ति र परिचालनका लागि निश्चित आधार र मापदण्ड तयार गर्ने ।
- ११.३** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा खटिने जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि विभिन्न प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय, संघ संस्था लगायत विकास साभेदारहरूसँगको समन्वय, साभेदारी र सहकार्य गर्ने ।
- ११.४** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा खटिएका जनशक्तिको कार्य सम्पादन मुल्यांकन गर्ने परिपाटिको विकास गर्न आयोग र आयोग अन्तर्गत कार्यालयमा आवश्यक संयन्त्रको स्थापना गरी आन्तरिक कार्यसम्पादन मुल्यांकन गर्ने ।
- ११.५** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा कार्यमा परिचालित जनशक्ति उपर हुने कुनै पनि प्रकारको विभेद, हिंसा र यौनजन्य दुर्व्यवहारमा शुन्य सहनशिलता अपनाउने ।
- ११.६** आयोग तथा आयोग अन्तर्गत कार्यालयको मानव संशाधन व्यवस्थापन, परिचालन र क्षमता विकासको लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

१२. रणनीति

- १२.१** निर्वाचन सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, सिकाई तथा ज्ञानको अभिलेखिकरण गर्न तथा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा दक्ष जनशक्ति विकास गर्न निर्वाचन शिक्षा प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ ।
- १२.२** आयोग तथा अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि मानव संशाधन तथा क्षमता विकास योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- १२.३** निर्वाचन अवधिमा खटिने जनशक्तिको लागि न्यूनतम योग्यता र मापदण्ड तयार गरी निर्वाचन सञ्चालनमा आवश्यक ज्ञान, सीप र क्षमताको पहिचान तथा क्षमता विकासका कार्यक्रम नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

- १२.४** निर्वाचनको अवधिमा निर्वाचन अनुगमन, पर्यवेक्षण, सञ्चार अनुगमन, आचार संहिता अनुगमन लगायतका कार्यमा संलग्न हुने पदाधिकारी, प्रतिनिधि, संघसंस्थाहरूको छनौट र परिचालन सम्बन्धी मापदण्ड तयार गरी कार्यन्वयनमा ल्याइने छ ।
- १२.५** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा आवश्यक मानव संसाधन तयार गर्न सरकारी निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका संघ संस्था, नागरिक समाज, गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र तथा निर्वाचन सरोकारवालासंग समन्वय, साभेदारी र सहकार्य गरीने छ ।

१३. कार्यनीति

रणनीति १ संग सम्बन्धित

- १३.१** निर्वाचन शिक्षा प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालनको लागि मापदण्ड र कार्यविधि तयार गर्ने ।
- १३.२** अध्ययन, अनुसन्धान, प्रशिक्षण सञ्चालन र सिकाई तथा ज्ञानको अभिलेखिकरण गर्न एक निर्वाचन शिक्षा प्रतिष्ठान स्थापना गरिनेछ ।
- १३.३** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप र धारणाको पहिचान गरिनेछ ।
- १३.४** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि नियमित रूपमा कार्यरत जनशक्तिलाई आवश्यक पर्ने तथा निर्वाचन अवधिका लागि मात्र खटिने जनशक्तिको लागि आवश्यक पर्ने पाठ्यक्रम र सामग्रीको विकास गरिनेछ ।
- १३.५** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभुत तथा विशिष्टिकृत अनलाइन तथा अफलाईन प्रशिक्षण सञ्चालन गरिनेछ ।
- १३.६** निर्वाचन शिक्षा सम्बन्धी पाठ्यक्रम र सामग्रीको निर्माण गर्दा लैङ्गिक, समावेशी तथा अपाङ्गतामैत्री बनाइनेछ ।
- १३.७** निर्वाचनका लागि आवश्यक मानव संसाधन सम्बन्धमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने, निर्वाचन सम्बन्धी पुस्ताकालय सञ्चालन तथा तथ्याङ्कीय अभिलेख व्यवस्थापन गरी ज्ञानको अभिलेखिकरण गरिनेछ ।
- १३.८** मानव संसाधन विकास कार्यमा संलग्न विज्ञ तथा प्रशिक्षकहरूको सूची जिल्ला, प्रदेश र केन्द्र तहमा अद्यावधिक गरी राखिनेछ ।
- १३.९** निर्वाचनका सबै चरण र प्रक्रियालाई पारदर्शी र विश्वसनीय बनाउन निर्वाचन सरोकारवालाहरूको समन्वय र साभेदारीमा निर्वाचन सम्बन्धी आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, गराइनेछ ।
- १३.१०** निर्वाचन अवधिमा निर्वाचन सञ्चालनका लागि कर्मचारीभन्दा निर्वाचन विज्ञहरू परिचालन गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरिनेछ ।
- १३.११** निर्वाचन सम्बन्धी प्रशिक्षण प्राप्त गरेका जनशक्ति पहिचान गर्न तथा आवश्यकता अनुसार प्रशिक्षण सञ्चालन गर्न आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा रहेका जनशक्तिको सूची तयार गरी चौमासिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ ।
- १३.१२** अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा निर्वाचन सम्बन्धी विषय विज्ञहरूसंग जनशक्ति परिचालन, लोकतन्त्र तथा सुशासन लगायतमा अनुभव, सिकाई आदान प्रदान गरिनेछ ।
- १३.१३** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा लामो समय योगदान पुर्याउने जनशक्ति, संघसंस्था, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा निर्वाचन सम्बन्धी योगदान पुर्याएका विषय विज्ञहरूलाई सम्मान प्रदान गरिनेछ ।

१३.१८ सुशासन, लोकतन्त्र, निर्वाचन प्रणाली तथा निर्वाचन चक्र लगायतका विषयमा थप अध्ययन अनुसन्धान, फेलोसिप तथा छात्रवृत्तिको लागि आवश्यक मापदण्ड तथा कार्यविधि बनाई कार्यन्वयनमा ल्याइनेछ ।

रणनीति २ संग सम्बन्धित

१३.१५ आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा सरुवा, पदस्थापन र नियुक्ति हुने जनशक्ति लैङ्गिक तथा समावेशी सिद्धान्त समेतका आधारमा परिचालन, टिकाई राख्ने (Retention plan) योजना र पदस्थापन गर्न न्यूनतम मापदण्ड, आचारसंहिता तथा कार्यविधि तयार गरी कार्यन्वयन गरिनेछ ।

१३.१६ आधारभुत निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रशिक्षण लिइ तोकिएको अकंभार प्राप्त गरेपछि मात्र कार्यभार सम्हाल्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।

१३.१७ आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा रहेका कर्मचारीहरूको आन्तरिक कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यन्वयन गरिनेछ ।

१३.१८ आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नियमित कार्य सम्पादन मुल्यांकन गर्ने परिपाटिको विकास गरी वार्षिक कार्यसम्पादनसंग आवद्ध गरिनेछ ।

१३.१९ निर्वाचनका सबै चरण र प्रक्रियामा जनशक्ति छनौट, निर्वाचन सञ्चालन योजना, प्रशिक्षण, पदस्थापनका लागि विषय क्षेत्रगत रूपमा नीतिगत व्यवस्था गरी आयोगको संस्थागत क्षमता एवम् व्यावसायिक दक्षता बढि गरिनेछ ।

१३.२० आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको सरुवा गर्दा आयोगको पुर्व स्वीकृत(सामान्य प्रशासन मन्त्रालय) लिएरमात्र गरिनेछ ।

१३.२१ कर्मचारीहरूको ज्ञान, सीप र क्षमता अभिवृद्धिका लागि आयोजना हुने राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रियस्तरका कार्यशाला, अवलोकन,पर्यवेक्षण जस्ता कार्यक्रममा आन्तरिक कार्यसम्पादन मुल्यांकनको आधारमा सहभागी छनोट गरिनेछ ।

१३.२२ आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको वार्षिक रूपमा हुने कार्यसम्पादन मुल्यांकनको आधारमा उत्कृष्ट कर्मचारी छनौट तथा पुरस्कृत गरिनेछ ।

१३.२३ आयोगको कामकारवाही स्थानीय तहसम्म सहजरूपमा समन्वय र सञ्चालन गर्न प्रत्येक गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा सम्पर्क व्यक्तिको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

१३.२४ निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा खटिने जनशक्तिको लागि आवश्यक स्रोत साधन र सेवा सुविधालाई क्रमश वृद्धि गर्दै लगिनेछ ।

१३.२५ कार्यस्थल वा कार्यस्थल भन्दा बाहिर पदीय लाभ वा अन्य प्रभावमा पारी वा अन्य तरिकाबाट सहकर्मीबाट हुने सामाजिक लगायत कुनै पनि प्रकारको विभेद र यौनजन्य दुर्व्यवहार वा हिंसा सम्बन्धी अनुसन्धान, सुनुवाई र कारवाही गर्न स्पष्ट मापदण्ड र कार्यविधि तयार गरी लागु गरिनेछ ।

१३.२६ आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत जनशक्ति सरुवा भई जाँदा आफु जिम्मा रहेको कागजात, जिन्सी सामग्री लगायतका सामग्री बरबुझारथ सम्बन्धमा मापदण्ड र कार्यविधि बनाई लागु गरिनेछ ।

रणनीति ३ संग सम्बन्धित

१३.२७ निर्वाचन अवधिमा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि आयोग सचिवालयदेखी मतदान केन्द्रसम्म खटिने जनशक्तिको दरबन्दी प्रक्षेपण, छनौट, नियुक्ति, पदस्थापना, कार्य

विवरण सम्बन्धमा लैङ्गिक तथा समावेशी सिद्धान्त समेतका आधारमा न्यूनतम मापदण्ड, आचारसंहिता तथा कार्यविधि तयार गरी लागू गरिनेछ ।

- १३.२८** निर्वाचन अधिकृत, मतदान अधिकृत, स्वयंसेवक, मतदाता शिक्षा कार्यकर्ता तथा अन्य कर्मचारीको लागि आधारभुत निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी स्रोत सामग्री तयार गरी अनलाईन तथा अफलाई प्रशिक्षण सञ्चालन गरिनेछ ।
- १३.२९** मतगणना कार्यमा खटिने अधिकृत तथा अन्य कर्मचारीको लागि कार्य विवरण तथा आचार संहिता तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- १३.३०** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभुत प्रशिक्षण लिएका जनशक्तिलाई मात्र निर्वाचनमा खटाइनेछ ।
- १३.३१** निर्वाचन सञ्चालनका लागि यस अघि निर्वाचनमा खटिएका जनशक्ति (कर्मचारी तथा निर्वाचन विज्ञ) को सूची (Roster) तयार गरी नियमित अध्यावधिक गरिनेछ ।
- १३.३२** निर्वाचन सञ्चालनमा खटिएका कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने प्रणाली कार्यन्वयनमा ल्याइनेछ ।
- १३.३३** निर्वाचनको अवधिमा जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, निर्वाचन अधिकृतको कार्यालय तथा मतदान केन्द्रमा खटिने जनशक्ति आयोगमा रहेको अध्यावधिक जनशक्तिको सूचीको आधारमा जिल्ला निर्वाचन कार्यालयबाट व्यवस्थापन गरिनेछ ।

रणनीति ४ संग सम्बन्धित

- १३.३४** निर्वाचन अनुगमन, पर्यवेक्षण, सञ्चार अनुगमन, आचार संहिता अनुगमन लगायतका कार्यमा खटिने संघ संस्था तथा जनशक्ति छनौट र परिचालन सम्बन्धमा न्यूनतम मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- १३.३५** आधारभुत प्रशिक्षण सञ्चालनका लागि पाठ्यक्रम स्रोत सामग्री तयार गरी अनलाईन तथा अफलाईन प्रशिक्षण सञ्चालन गरिनेछ ।
- १३.३६** निर्वाचन अनुगमन, सञ्चार अनुगमन, आचार संहिता अनुगमन लगायतका कार्यमा आधारभुत प्रशिक्षण लिएका जनशक्तिहरूमात्र निर्वाचनमा खटाइनेछ ।
- १३.३७** निर्वाचन अनुगमन, पर्यवेक्षण, सञ्चार अनुगमन, आचार संहिता अनुगमन लगायतका कार्यमा यस अघि निर्वाचनमा खटिएका जनशक्ति (कर्मचारी, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि तथा निर्वाचन विज्ञ) को विषय क्षेत्रका आधारमा सूची (Roster) तयार गरी नियमित अध्यावधिक गरिनेछ ।
- १३.३८** निर्वाचन अनुगमन, पर्यवेक्षण, सञ्चार अनुगमन, आचार संहिता अनुगमन लगायतका कार्यमा खटिने जनशक्तिको लागि आचार संहिता तथा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन मापदण्ड तयार गरी लागू गरिनेछ ।

रणनीति ५ संग सम्बन्धित

- १३.३९** आयोग र विभिन्न प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय, संघ संस्था लगायत विकास साभेदारहरूसँगको सहकार्य, समन्वय र साभेदारीमा मानव संशाधन क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- १३.४०** निर्वाचन व्यवस्थापन निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विकास साभेदारहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साभेदारीमा अध्ययन, अनुसन्धान, सिकाई तथा असल अभ्यास आदान प्रदान लगायत मानव संशाधन क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

- १३.८१** निर्वाचनका सबै चरण र क्रियाकलापमा नागरिक सहभागीतालाई अभिवृद्धि गर्न स्थानीय तह स्तरमा नागरिक निगरानी समुह परिचालनका लागि संयन्त्र स्थापना गरिनेछ ।
- १३.८२** राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रियस्तरमा आयोजना वा सञ्चालन हुने निर्वाचन सम्बन्धी कार्यशाला, गोष्ठि, प्रशिक्षण, अध्ययन भ्रमण आदिमा सहभागी भई आएपछि गर्नुपर्ने कार्यहरु तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

१४. अपेक्षित उपलब्धी

- १४.१** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयमा जनशक्ति विकास गर्न निर्वाचन प्रशिक्षण प्रतिष्ठान स्थापना भई सञ्चालन भएको हुनेछ ।
- १४.२** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन लागि आवश्यक जनशक्तिको सूची निर्वाचन अवधि पूर्व नै तयारी भएको हुनेछ ।
- १४.३** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कम्तीमा आधारभुत प्रशिक्षण प्राप्त, ज्ञान सीप युक्त, अनुशासित तथा दक्ष जनशक्ति मात्र निर्वाचनमा परिचालन भएको हुनेछ ।
- १४.४** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रक्रियामा पारदर्शीता र विश्वसनीयता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

१५. संस्थागत व्यवस्था

१५.१ निर्देशक समिति

मानव संशाधन नीतिमा उल्लेख भएका व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमको मानव संशाधन नीति कार्यान्वयन निर्देशक समिति गठन गरिने छ :-

(१) निर्वाचन आयुक्त (सम्बन्धित विषय हेर्ने),	संयोजक
(२) सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्री परिषदको कार्यालय,	सदस्य
(३) सचिव, निर्वाचन आयोग,	सदस्य
(४) सचिव, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय,	सदस्य
(५) कार्यकारी निर्देशक, राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान,	सदस्य
(६) कार्यकारी निर्देशक, प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान,	सदस्य
(७) कार्यकारी निर्देशक, स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान,	सदस्य
(८) प्रशासन महाशाखा प्रमुख, निर्वाचन आयोग,	सदस्य सचिव

निर्देशक समितिले आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञ वा विश्वविद्यालयका प्रतिनिधि वा अन्य विषय सम्बन्धित व्यक्तिलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

- १५.२** मानव संशाधन नीति कार्यान्वयन निर्देशक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (१) मानव संशाधन सम्बन्धी विषयमा नीतिगत निर्णय गर्न आयोगलाई सहयोग गर्ने ।
- (२) निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा मौजुदा एवम् नयाँ निर्माण हुने ऐन, नियमावली, नीति, कार्यविधि, निर्देशिका र आचारसंहिताहरू मानव संशाधन नीति अनुरूप बनाउन सहजीकरण र समन्वय गर्ने ।
- (३) अन्तर्राष्ट्रिय मुल्य मान्यता अनुरूप निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा आवश्यक पर्ने जनशक्ति, ज्ञान, सिप र धारणाको पहिचान तथा निर्वाचन जनशक्ति सम्बन्धमा विज्ञ टोली मार्फत आवश्यक अध्ययन गर्ने गराउने ।
- (४) निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा र आयोग सचिवालय र अन्तर्गत कार्यालय तथा निर्वाचन अवधिमा खटिने जनशक्ति नियुक्तिका लागि आधार र मापदण्ड बनाइ लागु गर्ने ।
- (५) आयोग सचिवालय र अन्तर्गत कार्यालयमा रहने तथा निर्वाचन अवधिमा आयोगले नियुक्ति गर्ने जनशक्तिको निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको विषयमा क्षमता विकास गर्न स्थास्पना गरिने निर्वाचन शिक्षा प्रतिष्ठान मार्फत कार्यक्रम सञ्चालन गर्न निर्देशन दिने ।
- (६) मानव संशाधन नीतिको कार्यान्वयन अवस्थाको समय समयमा समीक्षा गरी गराई सचिवालय र नीति कार्यान्वयन समितिलाई आवश्यक निर्देशन दिने ।

१५.३ कार्यान्वयन समिति

मानव संशाधन नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न देहाय बमोजिमको कार्यान्वयन समिति गठन गरिनेछ :-

(१) सचिव निर्वाचन आयोग,	संयोजक
(२) सबै महाशाखा प्रमुख, निर्वाचन आयोग,	सदस्य
(३) सामान्य प्रशासन शाखा प्रमुख, निर्वाचन आयोग,	सदस्य सचिव

१५.४ मानव संशाधन नीति कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (१) आयोग र अन्तर्गत कार्यालय तथा निर्वाचन सञ्चालनमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको पद र संख्या एकिकन गर्ने ।
- (२) आयोग र अन्तर्गत कार्यालयका जनशक्तिको लागि न्युनतम मापदण्ड, आचार संहिता र कार्यविधिको मस्यौदा गर्ने ।
- (३) निर्वाचन अवधिमा निर्वाचन सञ्चालनको लागि आवश्यक जनशक्तिको सम्बन्धमा न्युनतम मापदण्ड, आचार संहिता र कार्यविधिको मस्यौदा गर्ने ।

- (४) आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा सरुवा भई आउने वा नियुक्ति हुने जनशक्तिलाई निर्वाचन शिक्षा प्रतिष्ठान मार्फत निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अनलाइन वा अफलाइन आधारभुत प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने ।
- (५) निर्वाचन अवधिमा निर्वाचन सञ्चालनमा खटिन सक्ने सम्भावित जनशक्तिको पहिचान गरी निर्वाचन शिक्षा प्रतिष्ठान मार्फत निर्वाचन व्यवस्थापन र सञ्चालन सम्बन्धी अनलाइन वा अफलाइन आधारभुत प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने तथा सुचना प्रविधिको प्रयोग गरी तालीम प्राप्त जनशक्तिको सुची (Roster) तयार तथा अध्यावधिक गर्ने ।
- (६) आयोग र अन्तर्गत कार्यालय तथा निर्वाचन सञ्चालनमा खटिने जनशक्तिको सम्बन्धमा लैङ्गिक तथा समावेशी आधारमा खण्डित तथ्याकं तयार गर्ने ।
- (७) आयोग तथा अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको आन्तरिक कार्य सम्पादन मुल्यांकनका लागि मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार गरी सोही बमोजिम आन्तरिक कार्य सम्पादन मुल्यांकन गरी वार्षिक कार्य सम्पादन मुल्यांकनसंग आवद्ध गर्ने ।
- (८) राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रियस्तरमा आयोजना वा सञ्चालन हुने निर्वाचन सम्बन्धी कार्यशाला, गोष्ठी, प्रशिक्षण, अध्ययन भ्रमण आदिमा सहभागी हुने कार्यविधि तथा मापदण्ड तयार गर्ने ।
- (९) कार्यस्थल वा कार्यस्थल भन्दा बाहिर पदीय लाभ वा अन्य प्रभावमा पारी वा अन्य प्रकारले सहकर्मीवाट हुने सामाजिक लगायत कुनै पनि प्रकारको विभेद र यौनजन्य दुर्व्यवहार वा हिंसा सम्बन्धी अनुसन्धान, सुनुवाई र कारवाही गर्न स्पष्ट मापदण्ड र कार्यविधि तयार गर्ने ।
- (१०) आयोग र अन्तर्गत कार्यालयमा कार्यरत जनशक्ति सरुवा भई जाँदा आफु जिम्मा रहेको कागजात, जिन्सी सामग्री लगायतका सामग्री बरबुभारथ सम्बन्धमा मापदण्ड र कार्यविधि तयार गर्ने ।
- (११) निर्वाचनको अवधिमा निर्वाचन अनुगमन, पर्यवेक्षण, सञ्चार अनुगमन, आचार संहिता अनुगमन लगायतका कार्यमा संलग्न हुने पदाधिकारी, प्रतिनिधि, संघ संस्थाहरुको छनौट र परिचालन सम्बन्धी मापदण्ड, आचार संहिता कार्यविधि तयार गर्ने ।
- (१२) मानव संशाधन नीतिले निर्देश गरे बमोजिम आयोगवाट स्वीकृत मापदण्ड, आचार संहिता र कार्यविधि कार्यन्वयन गर्ने गराउने ।
- (१३) राष्ट्रियस्तरका सरकारी निकाय तथा अन्तरराष्ट्रियस्तरका निर्वाचन व्यवस्थापन निकायहरूसंग मानव संशाधन सम्बन्धमा भएका असल अभ्यास र सिकाई आदान प्रदान गर्ने ।
- (१४) निर्वाचन प्रशिक्षण प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड र कार्यविधि तयार गर्ने ।

- (१५) स्थानीय तहमा रहने सम्पर्क व्यक्तिको लागि आवश्यक मापदण्ड, आचार संहिता र कार्यविधि तयार गरी स्वीकृतिका लागि आयोगमा पेश गर्ने र प्रत्येक स्थानीय तहमा सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने कार्य गर्ने गराउने ।
- (१६) सरकारी, अर्धसरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन हुने विभिन्न प्रशिक्षण तथा तालिम कार्यक्रममा निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयलाई समेत समेटन समन्वय र साभेगरी गर्ने ।
- (१७) आयोग, मानव संशाधन नीति निर्देशक समिति तथा सचिवालयको निर्देशन अनुसार नीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने ।

१६. प्रमुख कार्यक्रम

यस नीतिको कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमको कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

कानुनी सुधार

- १६.१ मानव संशाधन नीतिले निर्देश गरे अनुरुपका विभिन्न मापदण्ड, आचार संहिता र कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- १६.२ निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ तथा तहगत निर्वाचन सम्बन्धी ऐनमा यस नीति बमोजिम आवश्यक संशोधन गर्न पहल गर्ने ।
- १६.३ निर्वाचन आयोग नियमावली तथा तहगत निर्वाचन सम्बन्धी नियमावलीहरूमा मानव संशाधन नीतिले निर्देश गरे बमोजिम संशोधन गर्ने ।

संरचना व्यवस्था तथा अभिलेखिकरण

- १६.४ निर्वाचन प्रशिक्षण प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।
- १६.५ निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन तथा निर्वाचनका अन्य कार्य स्थानीय तहबाट नै हुन सक्ने गरी प्रदेश तथा स्थानीय तहमा निर्वाचन सम्पर्क व्यक्ति र सहायक सम्पर्क व्यक्ति तोकी निजहरूमार्फत कार्य गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

अध्ययन अनुसन्धान र अभिलेखिकरण

- १६.६ निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा प्रशिक्षण प्राप्त जनशक्तिको सूची तथा सूचना व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।
- १६.७ निर्वाचनलाई पारदर्शी र विश्वनीय बनाउने सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान गर्ने गराउने ।

क्षमता विकास तथा प्रशिक्षण

- १६.८ आयोग र अन्तर्गत कार्यालका तथा निर्वाचन सञ्चालनमा परिचालन हुने जनशक्तिको लागि निर्वाचन प्रशिक्षण प्रतिष्ठान मार्फत प्रशिक्षण आवश्यकता पहिचान र सो बमोजिम पाठ्यक्रम तथा प्रशिक्षण सामग्री तयार गर्ने ।

- १६.८** आयोग र अन्तर्गत कार्यालका तथा निर्वाचन सञ्चालनमा परिचालन हुने जनशक्तिको लागि न्यूनतम मापदण्ड कायम गरी सो अनुरूपका आवश्यक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने ।
- १६.१०** मानव संशाधन विकासका लागि आधारभुत निर्वाचन व्यवस्थापन लगायतका विषयहरूमा अनलाईन लगायत विभिन्न मोड्यूलमा आधारित प्रशिक्षण कार्यक्रमको सञ्चालन गर्ने ।
- १६.११** आयोगको मानव संशाधन क्षमता विकासका लागि अन्तरराष्ट्रिय निर्वाचन व्यवस्थापन निकायहरूसँग समन्वय, साभेदारी र सहकार्य गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

१७. वित्तीय व्यवस्था

मानव संशाधन नीति कार्यान्वयनका लागि कार्ययोजना बनाई आवश्यक श्रोत साधनको व्यवस्थापन गरिनेछ । यसका लागि आयोगले नेपाल सरकार, लगायत स्वदेशी तथा विदेशी संघ संस्थाहरूको श्रोत साधनको परिचालन गर्नेछ । नीति कार्यान्वयनको लागि प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, नीजि क्षेत्र, नागरिक समाज तथा निर्वाचन सरोकारवालाहरूसँग साभेदारी र सहकार्य गर्न सकिनेछ ।

१८. नीतिगत एवम् कानूनी सुधार तथा कार्यान्वयन कार्ययोजना

- १८.१** नयाँ कानून बनाउँदा यस नीतिको उद्देश्य अनुसारका व्यवस्था समावेश गर्दै लगिने छ ।
- १८.२** आयोगले आवश्यकता अनुसार यस नीतिलाई परिमार्जन र सुधार गर्न सक्नेछ ।
- १८.३** मानव संशाधन नीति कार्यान्वयनका लागि आयोग अन्तर्गत जिल्ला निर्वाचन कार्यालयहरू, निर्वाचन सम्वद्ध सबै पक्षसँग समन्वय र सामञ्जस्य गरी कार्ययोजनाहरू तर्जुमा गरिनेछ ।

१९. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था

- १९.१** निर्वाचन आयोगले केन्द्रिय स्तरमा यस नीतिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ, भने जिल्ला स्तरमा जिल्ला निर्वाचन कार्यालयले अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ । प्रदेश स्तरमा आयोगको प्रादेशिक कार्यालय स्थापना भए पछि प्रादेशिक कार्यालयले समेत यसको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।
- १९.२** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि मानव संशाधन विकासमा गर्नु पर्ने महत्वपूर्ण सुधारका पक्षहरूलाई ध्यान राखी अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्नका लागि निश्चित मापदण्ड सहितको ढाँचा तयार गरिनेछ ।
- १९.३** निर्वाचन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक प्रशिक्षण प्राप्त जनशक्तिको सूची तयार तथा प्रशिक्षण गर्न तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण नियमित रूपमा अद्यावधिक गरी “वार्षिक मानव संशाधन विकास प्रतिवेदन” प्रकाशन गरिनेछ ।

२०. जोखिम

नीति कार्यान्वयनमा देहायबमोजिमका जोखिमहरू पहिचान गरिएको छ ।

- २०.१ मानव संशाधन नीति अनुकूल हुने गरी कानूनी सुधार
- २०.२ निर्वाचनको लागि आवश्यक दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता
- २०.३ नीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने आवश्यक साधन स्रोत
- २०.४ राजनीतिक परिवेश

२१. नीति पुनरावलोकन र परिमार्जन

मानव संशाधन नीति गतिशील दस्तावेजको रूपमा रहने छ । सामान्यतः कार्यान्वयनको वार्षिक रूपमा समीक्षा गरी उपलब्ध पृष्ठपोषण समेतको आधारमा मानव संशाधन नीति कार्यान्वयन निर्देशक समितिको सिफारिशमा आवश्यकता अनुसार नीतिको पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्न सकिने छ । नीति कार्यान्वयनका क्रममा कुनै बाधा अवरोध, समस्या वा अस्पष्टता भएमा आयोगले समाधान गर्नेछ । आयोगले यस नीतिको व्यवस्थापनमा आवश्यकता अनुसार व्याख्या, थपघट, संशोधन वा हेरफेर गर्न सकिनेछ ।

२२. खारेजी र बचाउ

मानव संशाधन सम्बन्धमा यस अधि भएको गरेका काम यसै नीति अनुरूप भए गरेको मानिनेछ ।

अनुसूची १

नेपालमा वि.सं.२००४ सालमा सम्पन्न भएको काठमाडौं म्युनिसिपलिटी निर्वाचनदेखि वि.सं. २०७४ सालमा सम्पन्न सबै तहका निर्वाचनहरूमा निर्वाचन व्यवस्थापन गर्ने निकायमा गरिएका मानव संसाधनको व्यवस्थापन र परिचालन बारे संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. सम्वत २००४ देखि २०७६ सम्म

- १.१** वि.सं.२००४ सालमा सम्पन्न भएको काठमाडौं म्युनिसिपलिटी निर्वाचनमा कर्मचारीहरूको रेखदेख र निर्देशन गर्न १५ वडावाट उम्मेदवार बनेका प्रो. यदुनाथ खनाललाई ११ नं. वडाको निर्वाचनको रेखदेख गर्ने जिम्मेवारी दिइएको थियो (निर्वाचन आयोग नेपाल, नेपालको निर्वाचन इतिहास, २०७३ पेज १५३) । निर्वाचन सम्पन्न गर्न पोलिङ अफिसरहरूले कार्य गर्ने व्यवस्था रहेको थियो । काठमाडौं नगरपालीकाको निर्वाचन, २०१४ को लागि ट्राइबुनल गठन गरिएको र निर्वाचन सञ्चालन गर्नका लागि नगरपालीकाका कर्मचारी, सरकारी कर्मचारी र पुलीस परिचालन गरिएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १५९) ।
- १.२** गाउँ पञ्चायतको निर्वाचनको लागि सम्बन्धित जिल्ला मजिस्ट्रेट बडा हाकिमलाई निर्वाचन सञ्चालन गर्ने गरि जिम्मेवारी दिएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १६२) । निर्वाचन गराउने स्थानीय हाकीमले रिटनिङ अफिसरको नियुक्ति गर्ने र आवश्यकता अनुसार पोलिङ अफिसरको नियुक्ति गर्ने गर्दथे । रिटनिङ अफिसरले स्थानीय हाकीमको रेखदेख, नियन्त्रण र निर्देशनमा रही चुनाव सम्बन्धी सबै काम गर्नु पर्ने व्यवस्था थियो । मतदाता नामावली संकलन पनि रिटनिङ अफिसरले गर्ने व्यवस्था थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १६३) ।
- १.३** वि.सं. २०२५ सालबाट निर्वाचन अधिकृतले मतदाता नामावली संकलन गरी प्रकाशन गर्ने, त्यसमा दावि विरोध गर्ने म्याद दिने र सबुत प्रमाणको जाँच बुझ गरी निणर्य गर्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १७७) ।
- १.४** नगरपञ्चायतको निर्वाचनका लागि प्रत्येक निर्वाचन हुनु भन्दा २ महिना अगाडिनै नगर पञ्चायतले निर्वाचन अफिसरको नियुक्ति गर्नु पर्ने तर पहिलो पटक नगर पञ्चायतको निर्वाचन गर्नु पर्दा निर्वाचन अफिसर पदमा श्री ५ को सरकारले खटाउने व्यवस्था थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास, २०७३ पेज १८०) । वि. सं. २०२३ भन्दा अगाडि गाउँ तथा नगर पञ्चायतको निर्वाचनमा जिल्ला पञ्चायतबाट कर्मचारी खटाइन्थ्यो । त्यसपछि भने निर्वाचन आयोगले खटाउदै आएको पाइन्छ (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १८८) ।
- १.५** जिल्ला पञ्चायत निर्वाचनमा प्रत्येक निर्वाचनका लागि ७ दिन अगावै श्री ५ को सरकारले निर्वाचन अफिसरको नियुक्ति गरी उक्त अफिसरले आवश्यकता अनुसार रिटनिङ अफिसर र पोलिङ अफिसर खटाउने व्यवस्था थियो । निर्वाचन अफिसर सम्बन्धित जिल्लाका बडा हाकिम वा मजिस्ट्रेट नियुक्ति हुने गरेकोमा निर्वाचन आयोगको गठन भए पछि अञ्चालाधिसलाई निर्वाचन अफिसर नियुक्त गर्ने व्यवस्था गरिएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १८४) ।

- १.६** अञ्चल पञ्चायत निर्वाचन २०१९ र २०३०: अञ्चल पञ्चायतको निर्वाचनका लागि श्री ५ को सरकारले नै निर्वाचन अफिसरको नियुक्ति गर्ने व्यवस्था र सम्बन्धित अञ्चलाधिशलाई निर्वाचन अफिसर नियुक्ति गरिन्थ्यो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १९०) । पछि अञ्चल पञ्चायत खारेज गरिएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज १९२) ।
- १.७** वि.सं. २०३९ सालमा सम्पन्न गाउँ, नगर तथा जिल्ला पञ्चायत निर्वाचनमा सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निर्वाचन अधिकृत नियुक्त गरिने व्यवस्था गरेको थियो र निर्वाचन अधिकृतले मतदान अधिकृत नियुक्त गर्ने गर्दथे (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज २०८ र २१२)
- १.८** वि.स २०४३ को राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्यको निर्वाचनमा निर्वाचन अधिकृतको रूपमा जिल्ला न्यायाधिशलाई नियुक्ति गरिएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज ३०४) ।

२. सम्वत २०४७ देखि २०६२ सम्म

- २.१** गा.वि.स./नगरपालिका निर्वाचन २०४९ मा सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निर्वाचन अधिकृत नियुक्त गर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । निर्वाचन अधिकृत र कर्मचारीहरूका लागि निर्वाचन सञ्चालन र मतदाता सजगता सम्बन्धी तालिम सञ्चालनको व्यवस्था गरिएको थियो । (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज २२४ र २२५)
- २.२** वि.स २०५४ मा सम्पन्न स्थानीय निकायको निर्वाचनमा जिल्ला न्यायाधिसलाई निर्वाचन अधिकृतको रूपमा खटाउने व्यवस्था गर्न सर्वोच्च अदालत समक्ष स्वीकृत माग गरिएकोमा स्वीकृती प्राप्त नभएकोले सम्बन्धित जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निर्वाचन अधिकृतको रूपमा खटाइएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज २३५) ।
- २.३** वि.सं. २०५४ साल वैशाख १ गते देखि वडा तहमा सहायक नाम दर्ता अधिकारी मार्फत नियमित मतदाता नामावली संकलन र अध्यावधिक कार्य प्रारम्भ गरियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज २३५) ।
- २.४** वि.सं. २०५६ को निर्वाचनमा विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय नियोग, निकाय र संस्थाका कुल १०० जना अन्तर्राष्ट्रिय पर्यवेक्षकहरू र नेपालका विभिन्न संघ संस्थाबाट १५०० पर्यवेक्षकहरूले निर्वाचनको पर्यवेक्षण गरेका थिए (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज ३३३) ।
- २.५** वि.स २०६२ साल माघ २६ गते तत्कालीन ५८ वटा नगरपालीका मध्य २२ वटा नगरपालीकाका सबै पदहरू निर्विरोध निर्वाचित भइसकेकोले बाकी ३६ वटा नगरपालीकामा निर्वाचन सम्पन्न भएको थियो । (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज २४३) ।
- २.६** वि.स २०६२ सालमा सम्पन्न नगरपालीकाको निर्वाचन पश्चात वि.स २०६२ सम्म नेपालमा कुनै पनि तहको निर्वाचन सञ्चालन भएको थिएन । (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज २४३) ।

३. सम्वत् २०६३ देखि हालसम्म

- ३.१** वि.स २०६३ सालमा सविधान सभा निर्वाचन, २०६४ प्रायोजनको लागि वि.स २०६२ सालमा अध्यावधिक गरेको मतदाता नामावलीलाई आधारमानी वि.स २०६३ सालको मंसिर मसान्त सम्ममा १८ वर्ष पुराभएको नेपाली नागरिकले मतदाता नामावलीमा नाम समावेश गर्न पाउने गरी वि.स २०६३ साल माघ ९ देखि मतदाता नामावली संकलन तथा अध्यावधिक कार्य सञ्चालन गरिएको थियो । यसका लागि प्रमुख नामदर्ता अधिकारी (सम्बन्धित जिल्लाका जिल्ला निर्वाचन अधिकारी) ७५ जना, सुपरिवेक्षक (जिल्लाको शाखा अधिकृत वा नायवसुब्बा) २०५ जना, सहायक नामदर्ता अधिकारी(गा.वि.स सचिव र वडा सचिव) ४७२१ जना र संकलनकर्ता(सामुदायीक विद्यालयका शिक्षक,सरकारी कर्मचारी, मातृ शिसु स्वास्थ्य कार्यकर्ता, स्वास्थ्य कार्यकर्ता) २२४७५ गरी कुल २७४४६ जना जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो । (सविधान सभा सदस्य निर्वाचन प्रतिवेदन २०६३ २०६६ पेज १५ र १७)
- ३.२** वि.स २०६४ सालको संविधान सभाको निर्वाचनबाट मुख्य निर्वाचन अधिकृतमा जिल्ला न्यायाधिश र निर्वाचन अधिकृतमा न्याय सेवाका कम्तीमा द्वितीय श्रेणीका अधिकृत कर्मचारी खटाइएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज ३८६) ।
- ३.३** वि.स २०६४ सालको संविधान सभाको निर्वाचनबाट मुख्य निर्वाचन अधिकृतको कार्यलयमा १२ र निर्वाचन अधिकृतको कार्यालयमा ११ वटा दरबन्दी रहने व्यवस्था गरिएको पाईन्छ । त्यसै गरी मतदान केन्द्रस्तरमा मतदाता संख्याको आधारमा कम्तीमा ८ देखि ११ वटा सम्म दरबन्दी कायम गरिएको थियो ।
- ३.४** निर्वाचन सञ्चालनका लागि सुरक्षाकर्मी बाहेक २,३४,००० जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो भने २०६४ सालको निर्वाचनमा वडा स्तरमा मतदाता शिक्षा स्वयसेवकहरु ८४०० र सुपरिवेक्षक २४० खटाइएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज ३८८ र ३६३) ।
- ३.५** वि.स २०६४ सालको संविधान सभाको निर्वाचनको पर्यवेक्षणका लागि कुल २२६ संस्थाले आवेदन दिएकोमा आयोगबाट स्वीकृत भएका १४८ वटा संस्थाले निर्वाचन पर्यवेक्षणको कार्य गरेका थिए जसमा विदेशि संस्थाहरुसमेत रहेका थिए । त्यसै गरी ४९ विशिष्ट श्रेणीका कर्मचारी निर्वाचन अनुगमनका लागि खटाइएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज ३९१ र ३९४) ।
- ३.६** वि.स २०६४ सालमा सम्पन्न संविधान सभाको निर्वाचन देखि निर्वाचन अधिकृत,, अनुगमनकर्ता, मतदान अधिकृत, मतदाता शिक्षा कार्यकर्ता लगायत निर्वाचनमा खटिने जनशक्तिका लागि तालिमको व्यवस्था गरिएको थियो ।
- ३.७** वि.स २०७० सालको संविधान सभा निर्वाचनमा मतदाता शिक्षा समन्वयकर्ताको रुपमा गा.वि.स. र नगर स्तरमा अध्यक्ष वा प्रमुख र वडा स्तरमा वडा अध्यक्षलाई स्थानीय समन्वयकर्ता तोकिएको थियो । यसै गरी मतदाता सुपरिवेक्षकको रुपमा मतदान स्थल रहने संस्था वा निकायको प्रमुखलाई स्थानीय सुपरिवेक्षक तोकिएको थियो । मतदाता शिक्षाको लागि सामाजिक परिचालक ४७२१ , मतदाता शिक्षा स्वयमसेवक प्रत्येक मतदान केन्द्रमा १ जनाका दरले १००१३ जना खटाइएको थियो । निर्वाचन सञ्चालनका लागि सुरक्षाकर्मी बाहेक २,१७,४५६ जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो (नेपालको निर्वाचन इतिहास पेज ४७८) ।

- ३.८** वि. स २०७० सालमा सम्पन्न अर्को संविधान सभा निर्वाचनमा मतदानकेन्द्रमा ५०० भन्दा मतदाता भएको मतदान केन्द्रका लागि १२ जना ५०० सम्म भएको मतदानकेन्द्रको लागि १० जना र ३०० वा सो भन्दा कम मतदाता भएको मतदानकेन्द्रको लागि ८ जना जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो । त्यसैगरी समानुपातिक निर्वाचनका लागि कायम भएका मतदान केन्द्रमा ९०० भन्दा माथि मतदाता रहेको केन्द्रमा ९ जना ९०० सम्म मतदाता रहेको केन्द्रमा ७ जना र ३०० सम्म मतदाता रहेको मतदान केन्द्रमा ३ जना जनशक्ति खटाइएको थियो । निर्वाचनको समयमा आयोग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा कार्यरत जनशक्तिको अलवा नेपाल सरकारको विभिन्न निकाय, सघ, सस्थान समितीमा कार्यरत विभिन्न तहका कुल १८१ कर्मचारीहरू काजमा ल्याई काममा लगाइएको थियो । साथै उनीहरूको लागि आयोगले निर्धारित मापदण्ड पनि तयार गरेको थियो । निर्वाचनमा खटिने कर्मचारीहरूको लागि रु १५ लाख सम्मको निर्जीवन विमा गरिएको थियो । (अर्को संविधान सभा निर्वाचन २०७० तथा उपनिर्वाचन २०७१ को प्रतिवेदन २०७२, पेज ६२ र ६३)
- ३.९** वि. स २०७० साल सम्म आयोगको केन्द्रीय सचिवालयमा नेपालको निजामती सेवाको विशिष्ट श्रेणी सचिव रहने गरी कुल १४७ दरबन्दी कायम रहेको थियो भने अस्थायी दरबन्दी २२ गरी कुल १६९ दरबन्दी कायम थियो ।
- ३.१०** तत्कालीन विकास क्षेत्रका आधारमा मोरङ, काठमाडौं, कास्की, बाँके र कैलाली जिल्लाका निर्वाचन कार्यालयलाई क्षेत्रीय स्रोतकेन्द्रको रूपमा कायम गरी राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीको कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने र अन्य ७० जिल्लामा राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने तथा निर्वाचन क्षेत्रको आधारमा कम्तीमा ६ देखि बढीमा १३ वटा दरबन्दी निर्वाचन कार्यालयहरूका लागि कायम रहेको थियो । (अर्को संविधान सभा निर्वाचन २०७० तथा उपनिर्वाचन २०७१ को प्रतिवेदन २०७२, पेज ६१ र ६२)
- ३.११** वि.सं. २०७४ सालमा सम्पन्न सबै तहको निर्वाचनका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन गर्दा देहाय अनुसार गरिएको थियो ।
- निर्वाचन कार्यका लागि निर्वाचन आयोग र अन्तर्गत कार्यरत जनशक्तिले मात्र नपुग्ने, विशेष खालको दक्षता आवश्यक हुने कामको लागि समेत अन्यत्र कार्यालयबाट कर्मचारी काजमा ल्याउनु पर्ने भएकाले आवश्यक जनशक्ति विभिन्न सरकारी तथा सरकारी स्वामित्व रहेका कार्यालयबाट काजमा ल्याइएको थियो ।
  - निर्वाचन व्यवस्थापनको लागि आयोगको केन्द्रीय सचिवालयमा समानुपातिक निर्वाचन एकाई, संयुक्त निर्वाचन सञ्चालन केन्द्र (Joint Election Operation Center-JEOC), सञ्चार एकाई, आचार संहिता अनुगमन एकाई, निर्वाचन विवाद निरूपण एकाई, कलसेन्टर तथा निर्वाचन पर्यवेक्षण एकाई स्थापना गरिएको थियो र सो को लागि आवश्यकता अनुशार जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो ।
  - स्थानीय तह निर्वाचनमा जिल्ला स्तरमा समेत संयुक्त निर्वाचन सञ्चालन केन्द्र स्थापना गरी जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो ।

- मतदान केन्द्रमा कर्मचारी खटन पटन गर्दा समावेशीतालाई ध्यान दिइएको थियो । प्रत्येक मतदान केन्द्रमा कम्तीमा एक जना महिला स्वयंसेवक हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको थियो ।
- मुख्य/निर्वाचन अधिकृतको कार्यालय, जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, मतदान केन्द्र र मत गणना स्थलको सुरक्षा व्यवस्थाका लागि आवश्यक सुरक्षा जनशक्तिको व्यवस्थापन र परिचालन नेपाल सरकारले मिलाएको थियो ।
- जिल्ला स्तरमा कर्मचारीको नामावली एकीकृत रूपमा सङ्कलन गरी जनशक्ति व्यवस्थापन समिति मार्फत योग्यतम जनशक्तिको छनोट गरिएको थियो ।
- प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभा निर्वाचनमा मतदान अधिकृत र सहायक मतदान अधिकृत खटाउँदा गोला प्रथा अपनाइएको थियो ।
- ट्रेड युनियन, संघ सङ्गठनका पदाधिकारीलाई निर्वाचनमा खटाइएको थिएन । मतदान सञ्चालनका लागि कर्मचारी खटाउँदा सकभर घर ठेगाना फरक पारी खटाइएको थियो ।
- केही मतदान केन्द्रमा सबै कर्मचारी महिला मात्र खटाइएको थियो र त्यस्तो मतदान केन्द्रको व्यवस्थापन प्रभावकारी रहेको पाइएको थियो ।
- निर्वाचनमा शिक्षक/शिक्षिकालाई पनि परिचालन गरिएको थियो ।
- मतदाता दर्ता, मतदाता शिक्षा, निर्वाचन अधिकृतको कार्यालय सञ्चालन, मतपत्र छपाइ, सामग्री व्यवस्थापन, मतदान व्यवस्थापन, निर्वाचनको अनुगमन एवं मत गणना जस्ता कार्यमा स्थानीय तह निर्वाचनमा करिब २ लाख ३५ हजार र प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचनमा करिब २ लाख ८५ हजार जनशक्ति परिचालन गरिएको थियो ।
- निर्वाचन आयोगले केही अनुभवी अवकाश प्राप्त कर्मचारीलाई विज्ञका रूपमा नियुक्त गरी सेवा प्राप्त गरेको थियो । साथै, विगतका निर्वाचनमा निर्वाचनको अनुभव प्राप्त गरेका विभिन्न मन्त्रालय/विभागका राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई पनि काजमा ल्याई सेवा प्राप्त गर्ने अभ्यासलाई निरन्तरता दिएको थियो ।

३.१२ विगतमा जनशक्ति परिचालनमा गरिएको अभ्यास तथा आयोगको अनुभवको आधारमा निर्वाचन सञ्चालन व्यवस्थापनमा जनशक्ति परिचालनका सम्बन्धमा दिगो नीति लिनका लागि गरिएको पहल स्वरूप संविधान र कानूनमा नै केहि व्यवस्था भई साविकमा भन्दा अहिलेको अवस्थामा केहि हद सम्म कर्मचारी व्यवस्थापन र परिचालनमा सहज भएको छ । तथापी यस क्षेत्रमा अझ थप कार्य गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

अनुसूची २

निर्वाचन आयोगको संगठनात्मक संरचना

निर्वाचन आयोग सचिवालयको मौजूदा दरबन्दी विवरण

सि.नं.	पद	श्रेणी	सेवा	समूह	दरबन्दी संख्या
१	सचिव	विशिष्ट			१
२	सहसचिव	रा.प.प्रथम	प्रशासन	सा.प्र.	२
३	सहसचिव (कानून)	रा.प.प्रथम	न्याय	कानून	१
४	सहसचिव (सू.प्र.)	रा.प.प्रथम	विविध		१
५	उपसचिव	रा.प.द्वितीय	प्रशासन	सा.प्र.	४
६	उपसचिव (लेखा)	रा.प.द्वितीय	प्रशासन	लेखा	१
७	उपसचिव	रा.प.द्वितीय (प्रा.)	विविध	विविध	२
८	उपन्यायाधिवक्ता	रा.प.द्वितीय	न्याय	स.वकील	१
९	उपसचिव (कानून)	रा.प.द्वितीय	न्याय	कानून	१
१०	शाखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन	सा.प्र.	७
११	शाखा अधिकृत (स.व.)	रा.प.तृतीय	न्याय	स.वकील	१
१२	कानून अधिकृत	रा.प.तृतीय	न्याय	कानून	१
१३	लेखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन	लेखा	१
१४	कम्प्युटर इन्जिनियर	रा.प.तृतीय	विविध	विविध	३
१६	मुद्रण अधिकृत	रा.प.तृतीय	शिक्षा	मुद्रण	१
१७	पुस्तकालय अधिकृत	रा.प.तृतीय	शिक्षा	पु.वि.	१
१८	तथ्याङ्क अधिकृत	रा.प.तृतीय	तथ्याङ्क		१
१९	मेशिन मेकानिक्स	रा.प.तृतीय	इन्जि.		१
२०	नायव सुब्बा	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	सा.प्र.	१६
२१	टा. नायव सुब्बा	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	सा.प्र.	२
२२	लेखापाल	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	लेखा	३
२३	कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अनं.प्रथम (प्रा)	विविध		११
२४	कम्प्युटर टेक्निसियन	रा.प.अनं.प्रथम (प्रा)	विविध		१
२६	टेलिफोन अपरेटर	रा.प.अनं.प्रथम(प्रा)	विविध		१
२७	खरिदार	रा.प.अनं.द्वितीय(प्रा)	प्रशासन		१
२८	ईलेक्ट्रिसियन	रा.प.अनं.द्वितीय(प्रा)	इन्जि.		१
२९	प्लम्बर	रा.प.अनं.द्वितीय(प्रा)	इन्जि.		१
३०	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहीन	इन्जि.	मेका.	२०
३१	माली	श्रेणी विहीन	प्रशासन		१
३२	कुचीकार	श्रेणी विहीन	प्रशासन		२
३३	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	प्रशासन		२०
जम्मा					१११

जिल्ला निर्वाचन कार्यालय ७७ को मौजूदा दरबन्दी विवरण

सि.नं.	कार्यालयको नाम	जि.नि.अ. (रा.प.त.)	नायब सुब्बा	कम्प्युटर अपरेटर	लेखापाल	ह.स.चा.	कार्यालय सहयोगी	जम्मा
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, ताप्लेजुङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, पाँचथर	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, इलाम	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, झापा	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, संखुवासभा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, तेह्रथुम	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, भोजपुर	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, धनकुटा	१	१	१	१	१	२	७
	क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय, मोरङ	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सुनसरी	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, खोटाङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, ओखलढुङ्गा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सोलुखुम्बु	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, उदयपुर	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सप्तरी	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सिराहा	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दोलखा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रामेछाप	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सिन्धुली	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सर्लाही	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, महोत्तरी	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, धनुषा	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रसुवा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, नुवाकोट	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, धादिङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, काभ्रेपलान्चोक	१	१	१	१	१	२	७
	क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय, काठमाडौं	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, ललितपुर	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, भक्तपुर	१	१	१	१	१	२	७

सि.नं.	कार्यालयको नाम	जि.नि.अ. (रा.प.तु.)	नायब सुब्बा	कम्प्युटर अपरेटर	लेखापाल	ह.स.चा.	कार्यालय सहयोगी	जम्मा
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, मकवानपुर	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, चितवन	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, बारा	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, पर्सा	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रौतहट	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, मनाङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, गोरखा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, लमजुङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, तनहुँ	१	१	१	१	१	२	७
	क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय, कास्की	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, स्याङ्जा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, गुल्मी	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, पाल्पा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, अर्घाखाँची	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कपिलवस्तु	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्तापूर्व)	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पश्चिम)	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रुपन्देही	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, मुस्ताङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, म्याग्दी	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, पर्वत	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, बागलुङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रुकुम (पश्चिम भाग)	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रुकुम (पूर्वी भाग)	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, रोल्पा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सल्यान	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, प्यूठान	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दाङ	१	१	२	१	१	२	६
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दैलेख	१	१	१	१	१	२	७

सि.नं.	कार्यालयको नाम	जि.नि.अ. (रा.प.तृ.)	नायब सुब्बा	कम्प्युटर अपरेटर	लेखापाल	ह.स.चा.	कार्यालय सहयोगी	जम्मा
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, जाजरकोट	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सुर्खेत	१	१	१	१	१	२	७
	क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय, बाँके	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, बर्दिया	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, हुम्ला	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, डोल्पा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कालिकोट	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, मुगु	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, जुम्ला	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, बझाङ	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, बाजुरा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, अछाम	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, डोटी	१	१	१	१	१	२	७
	क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय, कैलाली	१	१	२	१	१	२	८
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दार्चुला	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, बैतडी	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, डडेल्धुरा	१	१	१	१	१	२	७
	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कंचनपुर	१	१	२	१	१	२	८
	जम्मा	७७	७७	९८	७७	७७	१५४	५६०